

Tabudöntögetés – interjú Bakk Miklóssal

Bakk Miklós, politológus, a Szövetségi Románia kezdeményezés alapítója

Korábban elindították a Szövetségi Románia kezdeményezést, az utolsó facebook bejegyzés ugyanakkor 2012. decemberi. Miről szólt ezt a projekt és mi történt vele?

A projektnek volt egy közvetlen politikai célja, ami azzal függ össze, hogy az Erdélyi Magyar Néppárt közjogi programjának egyik központi elemévé tette Románia föderális átszervezését. Kezdeményezésünk – néhány politológus és újságíró vett részt benne, akik nem tagjai a Néppártnak – ezt segítette, azzal a szándékkal, hogy a kampány után, immár civiltársadalmi keretek közt folytatja a nyilvánosságot teremtő, napirendet alakító vitát Románia föderalizálásának kérdéséről. Az inspiráló minta a *Provincia* folyóirat¹ sikertörténete volt; ez a lap és a körülötte kialakult román-magyar értelmiségi csoport 2000-2002 között jelentős szerepet játszott abban, hogy a regionalizmus fogalomköre bekerüljön a romániai politikai viták középpontjába, és jelen legyen a közbeszédben.

Sajnos a föderalizmusnak ehhez hasonló, civil társadalmat átható vitáját nem sikerült elindítani, és ennek több oka van. A logisztikaiakat most nem említve, menetközben világossá vált, hogy ezt a vitát – bár a Szövetségi Románia honlapja két nyelvi felüleleten (románul és magyarul) működött – alapvetően románul kell lefolytatni, tehát ez a vita akkor lehet fenntartható, ha már induláskor rendelkezik ehhez a szükséges „humán erőforrás” minimumával. Azaz, nem elég azzal számolni, hogy a téma feltételezett újszerűsége, provokatív jellege, netán aktuális volta behozza menetközben a román munkatársakat, ehhez igazából már előzetesen meg kellett volna szervezni azt az aktív román és erdélyi csoportot, amelynek ez a kérdés fontos. E csoport ugyan virtuálisan létezik, de aktív és együttműködő alakzatban kell lennie ahhoz, hogy az említett föderális projekt fenntartható és sikeres legyen.

A föderalizmus eszméje, mint egyféle gyógyír egyre inkább előtérbe kerül mindenféle nemzetközi konfliktus esetén (legújabbán Ukrajna, Ciprus), illetve

¹ Elérhető:

<http://provincia.adatbank.transindex.ro/print.php?kezd=1&action=mutatok2&name=&szo=&mutato=&ev=&betu=&evszam=&co=&m=MOLN%C1R%20Guszt%E1v> (Letöltve: 2014.10.20.).

végősoron erre épülnek a többszintű kormányzati rendszerrel bíró integrációs szervezetek is. Felvetődik a kérdés, hogy vannak-e Romániának föderalista hagyományai vagy egyértelmű választás volt az unitárius államszerkezet? Mi a helyzet ha csak Erdély esetében vetjük fel ezt a kérdést?

Érdekes ellentétet figyelhető meg: miközben a román politikai kultúra és az államszervezési gyakorlat folyamatosan az unitarista és központosító gondolat jegyében alakult, a román eszmetörténetben a föderalizmus mindvégig kísértő gondolat maradt. Egyes román gondolkodók, mint például Ion Maiorescu, a pánszláv mozgalom mögé búvó orosz expanzió ellenében egy átfogó, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő konföderációt javasoltak. Ez hatott az 1848-as román politikusokra is: Dumitru Brătianu és Nicolae Bălcescu e gondolat jegyében folytatott tárgyalásokat Batthyányval, illetve Kossuthal. A forradalom bukása után, immár emigrációban, Bălcescu és Ghica kidolgozták a Dunai Egyesült Államok tervét, mely a Magyar Királyságot, Bukovinát, Moldvát, Havasalföldet, Szerbiát és Besszarábiát foglalta volna magában.

Közben az 1858-as párizsi konferencia elfogadta Moldva és Havasalföld Egyesült Fejedelemségét a Porta fennhatósága alatt. Habár a Párizsi Egyezménybe foglalt politikai tervben sehol sem jelenik meg a „szövetségi” kifejezés, a terv intézményi elemei egyértelműen utalnak erre a lehetőségre. Az egyezmény ugyanis egyrészt a fejedelemségek saját intézményeire, másrészt viszont „föderális” intézmények szervezésére is vonatkozik. A közhatalom feje mindkét fejedelemségben egy-egy „hospodár” és mellette egy választott testület gyakorolja a törvényhozói hatalmat; ezek az egyezmény által megszabott esetekben együttműködnek egy *központi, a két fejedelemség számára közös bizottsággal*, ami viszont föderatív elem. A központi intézmények székhelyéül az egyezmény 27. cikkelye Focșani-t javasolta. Itt működött – rövid ideig – a közös központi bizottság, amely tulajdonképpen kiindulópontja lehetett volna a föderációs intézményrendszer kiépítésének. A bizottság maga egyfajta „szövetségi tanácsá” alakulhatott volna, azonban a kormány és a törvényhozás Cuza-féle egyesítése nyomán (1862) az egyesített román parlament szenátusa lépett a helyébe. Tehát az átmeneti román föderáció tulajdonképpen csak három évig tartott, és Cuza 1864-es egész rövid életű alkotmánya már a francia állammodell győzelmét jelentette, mintája is ismert: az 1852-es francia alkotmány volt.

Érdekes párhuzamaként az 1859 és 1864 között végbement folyamatnak, az első világháborút követően immár Nagy-Románia egészére nézve 1919 és 1923 között is felmerült annak a lehetősége, hogy a román alkotmányfejlődés föderatív irányt vegyen. A liberális-unitarista bukaresti elgondolással szemben a bukovinai George Grigorovici szociáldemokrata képviselő, az osztrák szociáldemokrata hagyományokra alapozva, Nagy-Románia tartományainak a szövetségi államát javasolta. A Parasztpárt képviselőjében Constantin Stere 1922-ben pedig olyan alkotmánytervezetet nyújtott be, amely a közigazgatás decentralizációját a tartományok („provinciák”) közbülső szintjének a létrehozásával kívánta megvalósítani. A tartományokat Stere történelmi alapon javasolta kijelölni: Munténia, Moldva, Erdély, Besszarábia, Bukovina és Dobrudzsa, élükön közvetlenül választott testületekkel. A regionális/föderatív alternatíva még az 1923-as alkotmány elfogadása után is újrafogalmazódott, ezt jelzi például Romul Boilă 1931-es föderális alkotmányterve. Tehát a föderatív gondolatnak is megvan a maga

kontinuitása Romániában, azonban mindig alulmaradt az unitárius állam hatalmi igényével szemben.

Föderalista gondoltok, kissé más előjellel, de úgy tűnik Moldvában is megfogalmazódtak már. Ugyanakkor nem lehet nem felvetni azt a régóta nem tabu kérdést, hogy a romániai politikai elit szívesen fogadná, ha Moldova beolvadna Romániába, ráadásul a jelenlegi orosz politika még erősebb élt ad az ilyen találgatásoknak. Mennyiben lehet reális alapja annak, hogy egy fúzió ára az unitárius államszerkezet felváltása lehet, illetve ennek milyen következményei lehetnek Erdélyre és Székelyföldre?

Kétségtelen, Moldova Köztársaságban – Romániától eltérően – jelenleg élénk vita folyik a föderalizmusról. Azonban a moldovai vita elsősorban biztonságpolitikai és geopolitikai összefüggésekben folyik, és ez teljesen más, mint például a Romániában fel-feltörő regionalizmus-vita, amelynek egyik fő indítéka a területileg kiegyensúlyozatlan és területi különbségeket növelő gazdasági fejlődés immár felismert és tudatosított ténye. Moldova föderalizálása a térség biztonságpolitikájának részproblémájaként jelenik meg, és ezért az ezzel kapcsolatos terveket a nemzetközi kapcsolatokban meghatározó aktorok kezdeményezik elsősorban. Elegendő megemlíteni az orosz érdekekhez kapcsolható Kozak-memorandumot, amely Moldova Köztársaságon belül két tagállamot javasol, Transznisztriát és Gagauziát, melyek területi egységekként Moldova „föderális területe” mellett léteznének (a tervezet ezáltal a brit devolúciós modellel is párhuzamba állítható), vagy az EBESZ 2004-es javaslatát, amelyben egyetlen tagállam kerül csupán nevesítésre, Transznisztria, és ezért sokan a Dnyeszteren túli terület leválásának tervezeteként tekintenek rá.

A javaslatok – nem csupán az említettek – a moldvai nyilvános vitákban általában az orosz térnyerés esélyeinek az összefüggésében merülnek fel, jóval kevesebb szó esik a föderalizmusról mint társadalomszervezési elvről. Ugyanakkor a román közvélemény minderről tudomást sem vesz, viszont Traian Băsescu nyomán az ország „következő nagy történelmi feladatának” tekinti a Moldovával való egyesülést. Úgy tűnik, az ezzel kapcsolatos elképzelések domináns (de a vitákból kimaradó) változata a problémamentes nemzetállami egyesítés útja – immár az EU égisze alatt. Nagyon kevesen vetnek számot azzal, hogy amennyiben ez az egyesülés bekövetkezik – nem most, csak Moldova esetleges EU-tagságát követően –, akkor ahhoz mind a moldvaiak, mind pedig egyes nemzetközi aktorok beleegyezése szükséges lesz, ez pedig olyan feltételeket jelent, amelyek bizonyosan tartalmazzák az új ország föderális átalakítását. Ez pedig egyértelműen fölveti Erdély státusának a kérdését az új, megnagyobbodó Románián belül.

Volt-e valaha, illetve manapság mennyiben élő témája a román közéleti diskurzusnak a föderalizmus kérdése? Hogyan viszonyult a román értelmiség a regionalizációs tervekhez?

Úgy hiszem, az előbb mondottak alapján is érzékelhető, hogy a föderalizmus témája csupán epizódszerűen jelent meg a román politikai vitákban, alkotmányozási momentumokhoz kapcsolódóan. Viszont a hozzá lényegileg is kapcsolódó regionalizáció–regionalizmus kérdéskör a 2000-es évek derekán elég jelentős témájává vált a politikai és az értelmiségi vitáknak. A téma politikai felhajtó erejét az erősödő önkormányzatiság, a határon átnyúló együttműködések jelentőségének növekedése – az eurorégiók létrejötte – és nem utolsósorban Románia 2007-es uniós tagsága, az azt megelőző integrációs folyamat hozta. Értelmiségi vitaként e kérdést először az említett Provincia-csoport tematizálta, amely 2001. decemberi híres *Memorandum*ában sikerrel szólította meg a politikai szférát. A *Memorandum* a karakteres európai régiók – Skócia, Katalónia, Flandria stb. – példájára hivatkozva a regionalizmust az európai civilizáció föderális jellegéből eredezteti, és az ebből adódó példákat ajánlja Románia pártjai, parlamentje figyelmébe. A válasz akkor a vezető politikusok részéről – beleértve Ion Iliescu akkori államfőt is – egy fulmináns elutasítás volt, és a Memorandum szerzőinek nacionalista indulatú megbélyegzése. Azonban e pillanattól kezdve a regionalizmus és a regionalizáció bekerült a romániai politika szótárába.

Természetesen, a politikai elit elvégezte a megfelelő „lehatárolásokat”, azaz a regionalizmus kérdését egyrészt elszakította a föderalizmus kérdésétől – amely továbbra is tabu maradt –, másrészt leszűkítette a közigazgatási jellegű, „felülről lefele” végrehajtott regionalizációra. Ez egyértelműen megmutatkozott a Băsescu, majd a Ponta-kormány által szorgalmazott regionális reform 2012-13-as vitájában. A vita egyrészt érzékelhetővé tette a Románián belüli történelmi különbségeket: miközben a regáti nagyrégió, Moldova és Havasalföld szószólói számára elfogadhatónak tűnt – a cuzai hagyomány szellemében – a felülről lefele végrehajtott regionalizáció, az erdélyi régió román és – természetesen – magyar megszólalói folyamatosan felvetették a belső kulturális és történelmi határok kérdését. Másrészt láthatóvá vált, hogy a probléma onnan ered, hogy Románia tulajdonképpen fordítva ült fel a regionalizáció lovára; míg a nyugat-európai államok a történetileg kialakult régiókra alkalmazták a NUTS-rendszert mint az európai regionális politika eszközt, Románia a NUTS2-es, felülről megszabott fejlesztési régiókból akar kialakítani olyan közigazgatási régiókat, amilyenek Európa nyugati felén történelmi-kulturális alapokon jöttek létre.

Létezik-e együttgondolkodás az önkormányzati, megyei szinten tevékenykedő magyar politikai elit és román kollégáik között a helyi szintek megerősítésében?

Természetesen létezik, születnek jó projektek, a decentralizáció igénye létezik. Azonban ezek mindig alkalmiak, még akkor is, ha gyakoriak. Ez az együttműködési gyakorlat nem éri el a pártok stratégiai-tervezési szintjét, ahol a Bukarest-központú klientúraépítés a meghatározó. A pártok rendkívül centralizáltak, és ekként a felülről épített kapitalizmusban, a disztributív államban érdekeltek, amely politikai tétjeit az állami centrumban tartja.

Egy, talán a föderalista gondolattal versengő irányzatként értelmezhető a multikulturalizmus, azonban éppen az Európai Unió apropóján kérdőjelezi meg több kritikus hang ennek a működőképességét. Mennyiben alkalmazható ez Romániára, amely alkotmányos szinten nemzetállamként definiálja önmagát?

A kérdés átfogó, szerteágazó. A multikulturalizmus programként és ideológiaként Nyugaton a bevándorlók integrációját szolgáló közpolitikákra vonatkozott. Mint köztudott, a korábbi integrációs modell, következésképpen a „multikulturalizmus” Nyugaton megbukott, de valami újnak a keresése folyik, ezért nem mindenki mondott le egyértelműen erről a terminusról. Romániában a multikulturalizmus politikailag a megengedő kisebbségpolitikát jelenti, de alkotmányosan garantált kisebbségi jogok nélkül. Az alkotmányos előírások ellentmondásokat tartalmaznak – például az alkotmányba foglalt kisebbségi jogok vagy nyelvhasználati jogok, valamint a nemzetállami cikkely és a román mint hivatalos nyelv cikkelye között. Minthogy a jogrend működése, a precedensjog hiánya stb. nem alkalmas e feszültség feloldására, a jogok egyértelműsítésére – ezért tág tere van a román politikai elit voluntarizmusának, a politikailag instrumentalizált nacionalizmusnak.